

ΕΠΙΤΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ Α' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ *

ΥΠΟ

(†) Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὸν Γερμανὸν Α' πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως (715—730) ἀποδίδεται καὶ ἔργον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ θεωρία»¹. Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ ἔν τισι τῶν χειρογράφων ἀποδίδεται εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον καὶ ἐν ἄλλοις εἰς τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας, δὲν φαίνεται γνήσιον ἔργον τοῦ Γερμανοῦ τοῦ πρώτου, τοῦλάχιστον ἐν τῇ μορφῇ, ἐν ἣ εὔρηται σήμερον. Ἡ γνώμη τινῶν δεχομένων τὸ ἔργον τοῦτο ὡς συγγραφὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ τοῦ δευτέρου (1226—1240) ἀπεδείχθη σφαλερὰ². Πάντως ὅμως ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου «Λόγος περιέχων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἅπασαν ἱστορίαν καὶ λεπτομερῆ ἀφήγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ τελουμένων»³, τοῦ ψευδῶς ἀποδιδομένου εἰς τὸν Σωφρόνιον Ἱεροσολύμων, εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς καὶ τὸ ἔργον τοῦ Θεοδώρου Ἀνδίδαν «Προθεωρία κεφαλαϊώδης περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων καὶ μυστηρίων, πονηθεῖσα ἐκ προτροπῆς καὶ ἀξιώσεως τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Φυτείας Βασιλείου»⁴. Περὶ τῆς σχέσεως τῶν τριῶν τούτων λειτουργικῶν ἔργων πρβλ. ἰδίᾳ τὴν ἐργασίαν τοῦ Ν. Κρασνοσελτζεν «Περὶ τῶν ἀρχαίων λειτουργικῶν ἐρμηνειῶν»⁵.

Τῆς εἰς τὸν Γερμανὸν ἀποδιδομένης «ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ μυστικῆς θεωρίας» σώζεται λατινικὴ κατ' ἐπιτομὴν μετάφρασις τοῦ Ἀναστα-

* Ἐκ τῶν καταλειφθέντων εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Ἀθηνῶν ἀνεκδότων χειρογράφων καταλοίπων τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου Δυοβουνιώτου († 1943). (Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ἐπιστημονικὸν μνημοσύριον Κωνσταντίνου Δυοβουνιώτου, Ἀθῆναι 1946, σ. 27 ἔξ., 39). Δημοσιεύονται μερίμνη τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἰωάννου Καρμίρη.

1. Migne 98, 384 ἔ.

2. Πρβλ. ἰδίᾳ S. Petrides ἐν Revue de l'Orient chret. τόμ. 10 (τοῦ 1905) σ. 289 ἔ.

3. Migne 87 τόμ. Γ' σ. 3981 ἔ.

4. Migne 140, 417 ἔ.

5. Ἐν τῇ ἐπετηρίδι τοῦ ἱστοριοφιλολογικοῦ συλλόγου Ὀδησοῦ 4,2 (τοῦ 1894) σ. 178 ἔ. Πρβλ. ἔτι E. Kurtz ἐν Byzant. Zeitsch. 4 (τοῦ 1895) σ. 617 ἔ. καὶ Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας, κατὰ μετάφρασιν Σωτηριάδου, τόμ. Α' σ. 126, 311 καὶ 381.

σίου Βιβλιοθηκαρίου, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ S. Petrides¹ καὶ ὁ J. Cozza-Luci².

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 1408 χειρογράφῳ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν βιβλιοθήκης, τῷ ἀποτελουμένῳ ἐκ φύλλων ἠριθμημένων 336 εὐρίσκομεν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως» ἐπιτομὴν τινα τῆς μυστικῆς θεωρίας τοῦ Γερμανοῦ. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀπὸ φύλλου 1—24 περιέχει πίνακα τῶν περιεχομένων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Πίναξ τοῦ παρόντος νομίμου»³, ἀπὸ δὲ τοῦ φύλλου 25—41 τὴν ἐρμηνείαν τῆς λειτουργίας τοῦ Γερμανοῦ. Κατὰ ταῦτα μετὰ τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ νομοκάνονος ἔπεται ἀσχέτως πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸ τούτου ἡ ἐρμηνεία τῆς λειτουργίας τοῦ Γερμανοῦ. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἀποτελεῖ ἐπιτομὴν τινα σύντομον τῆς μυστικῆς θεωρίας τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὸν Γερμανόν, ἐν ἧ ὁ ἄγνωστος ἡμῖν συγγραφεὺς προσεπάθησεν ἐνιαχοῦ πρὸς τῇ ἐπιτομῇ νὰ ἀπλοποιήσῃ καὶ τὸ λεκτικὸν ἰδίωμα τοῦ πρωτοτύπου. Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀνωτέρω ἐπιτομῆς συγκεντροῖ τὴν ὅλην αὐτοῦ ἐργασίαν ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ, νὰ παραλείψῃ ἐκεῖνα, ἅτινα θεωρεῖ δευτερεύοντα, καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτολεξεῖ ἐκεῖνα μόνον, ἅτινα θεωρεῖ καίρια. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ ἀνωτέρω ἐπιτομὴ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἀρχικὸν κείμενον, οὔτινος πλατυασμὸς εἶναι τὸ ἐκδεδομένον κείμενον, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Γερμανόν. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἡμετέρῳ χειρογράφῳ περιεχομένη ἐπιτομὴ διαφέρει τῆς τοῦ Ἀναστασίου τοῦ βιβλιοθηκαρίου. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων νομίζω ὅτι ἡ ἐπιτομὴ αὕτη εἶναι ἀξία δημοσιεύσεως, δι' ὃ καὶ δημοσιεύω αὐτὴν ἀντιγράψας ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 1408 χειρογράφου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν βιβλιοθήκης.

Ἐρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἄρχεται ὁ ἱερεὺς θύειν τὸν ἄμνον καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἠθέλησε σφαγιασθῆναι ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ δέδωκεν ἑαυτὸν καθ' ἐκάστην θύεσθαι παρὰ τῶν ἱερέων ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Διὸ καὶ ὡς ἐν Κρανίου τόπῳ σταυρωθεὶς, οὕτως ἐν τῇ ἀγίᾳ προθέσει θύεται παρὰ τοῦ ἱερέως. Διὰ γὰρ τοῦτο μετὰ λόγχης θύεται, ἵνα δεῖξῃ ὡς ἐν τῷ πάθει αὐτοῦ λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξαν καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, ὅπερ προσφέρει ὁ ἱερεὺς θυσίαν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Μηδεὶς οὖν δοκεῖ ὅτι ἀντίτυπά εἰσι ταῦτα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἄρτος ὁ θυόμενος

1. Ἐν Revue de l'Orient chret. τόμ. 10 (1905) σ. 350—364.

2. Ἐν Nova Patrum bibl. τόμ. 10 (1905) 2 σ. 9—28.

3. Τὸ νόμιμον τοῦτο περιέχει 390 τίτλους, εἶναι δὲ ὁ γνωστὸς νομοκάνων τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ. Ἐν ἀρχῇ τοῦ νομίμου τούτου, ἐν φύλλῳ 45α, ὑπάρχει ἡ χρονολογία «1700 Ἀπριλίου 11», καθ' ἣν ἐγράφη τὸ χειρόγραφον τοῦτο.

καὶ ὁ οἶνος ὁ προσφερόμενος αὐτὰ εἰσι τὰ ἅγια, δηλονότι τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καθὼς εἶρηκεν ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν τοῖς Ἐθαγγελίοις ἐν τῷ μυστικῷ αὐτοῦ δεῖπνῳ «Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου». Διὸ καὶ ὡς ἀναγκαῖον ἐπιδείξομεν τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἁγίας λειτουργίας.

Ἡ πρόθεσις.

Ἀρχὴ ἡ πρόθεσις, ὅπου ἡ προσκομιδὴ ἐπιτελεῖται, ἔστιν ἀντὶ τοῦ Κρανίου τόπου. Τὸ εἰλητὸν σημαίνει τὴν σινδόνα, ἐν ἣ ἐνειλήθη τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ σταυροῦ καταβὰν καὶ ἐν μνήματι τεθέν. Καὶ ἡ ἐπάνω κάλυψις τοῦ δίσκου ἐμφαίνει τὴν σινδόνα, μετὴν ὁποῖαν εἴλιξαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Τὸ δὲ δισκοκάλυμμα εἶναι ἀντὶ τοῦ σουδαρίου, τοῦ ὄντος ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ περικαλύπτοντος ἐν τῷ τάφῳ.

Ὁ ἀήρ.

Ἄηρ εἶναι καὶ λέγεται ἀντὶ τοῦ λίθου, ὅπου ἠσφάλισε τὸ μνημεῖον ὁ Ἰωσήφ, ὅπερ ἐσφράγισεν ἡ πλάξ τῆς κοστωδίας. Ἰδοὺ ἐσταύρωται ὁ Χριστός, τέθνηται ἡ ζωὴ, ἠσφαλίσθη ὁ τάφος.

Ὁ θυμιατῆρ.

Καὶ εὐθέως ὁ θυμιατῆρ ὑποδεικνύει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πῦρ τὴν θεότητα καὶ ὁ εὐώδης καπνὸς μνηνεὶ τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προπορευομένην ὃ γὰρ θυμιατὸς ἐρμηνεύεται εὐωδεστάτη εὐφροσύνη.

Τὸ θυμίαμα.

Τὸ δὲ θυμίαμα πέφυκεν ἀντὶ τῶν ἀρωμάτων, ὅπου ἔφεραν ἐν τῷ ἐνταφιασμῷ τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ σμύρνα καὶ ὁ λίβανος τῶν μάγων τὴν προσευχὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἡ εὐωδία ἔρχεται, καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος «Χριστοῦ εὐωδία ἔσμέν».

Λοιπὸν ἤξεύρετε ὅλοι οἱ ἱερεῖς, οἱ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἱερουργοῦντες, ὅτι τὰ ζωηρὰ πάθη καταγγέλλομεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δίδεται τοίνυν καιρὸς παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τῷ ἱερεῖ, τῷ μέλλοντι ἀρχεσθαι τῆς θείας μυσταγωγίας. Οὗτος δὲ ὁ καιρὸς τὸν παρὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου καιρὸν, τὸν προαναφωνηθέντα τῆς τοῦ Προδρομοῦ γεννήσεως καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας. Ὁ δὲ ἱερεὺς, ὅπου ἀρχίζει νὰ ἱερουργήσῃ τὴν θείαν ἱερουργίαν, φέρνει τύπον Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ, τοῦ προκαταρξαμένου τοῦ κηρύγματος καὶ λέγοντος «μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» καὶ βαπτίζοντας πάντας τοὺς προσερχομένους.

Ὁ διάκονος «εὐλόγησον δέσποτα». Ὁ ἱερεὺς «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Οὕτω τὴν πρώτην ἔχει τάξιν τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐντεύξεων ἡ δοξολογία, διὰ τοῦτο πρὸ πάσης

εὐχῆς καὶ ἱεροπραξίας ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸν Θεόν. «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», ὅτι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου πρῶτον ἐμάθομεν οἱ ἄνθρωποι ὡς εἶη τρία πρόσωπα ὁ Θεός. Αὐτῆς δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου μυσταγωγία ἐστὶ τὰ τελούμενα. Ὅθεν ἐν τοῖς προοιμίοις αὐτῶν ἔδει προλάμπειν καὶ κηρύττεσθαι τὴν ἁγίαν Τριάδα. Καὶ ὑπὸ τῶν ἄνωθεν δυνάμεων δοξάζεται ὁ Θεὸς τρισὶν ἁγιασμοῖς καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐλογεῖται ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, ὅς δυνάμει θεότητος αὐτοῦ τὸν Ἄδην ἐσκύλευσε καὶ ἡμᾶς ἠλευθέρωσε. Τὸ δὲ ἅμην, ἀληθῶς ἢ γένοιτο.

Ὁ διάκονος «Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», ὅτι ἐν εἰρήνῃ εἶναι πρέπον νὰ εὐχώμεθα καὶ πρῶτον νὰ ζητῶμεν τὴν ἄνωθεν εἰρήνην καὶ τὴν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν, ὅτι οὕτω εἶπεν ὁ Κύριος, ἵνα ζητῶμεν πρῶτον τὴν εἰρήνην.

«Τῆς Παναγίας ἀχράντου» καὶ τὰ ἐξῆς· τὰς πράξεις πάντων τῶν ἁγίων μνηθέντες ἕτερος τὸν ἕτερον καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἄπασαν σὺν τοῖς καλοῖς ἡμῶν ἔργοις τῷ Θεῷ παραδώσωμεν.

Τὰ ἀντίφωνα εἶναι τῶν προφητῶν αἱ προρρήσεις, προκαταγγέλλουσαι τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ἐκ παρθένου ἐπὶ γῆς καὶ βοῶσαι ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.

Εἰς τὸ δεύτερον ἀντίφωνον «Ἐτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ», τοῦτέστι πάλιν τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν περὶ εἰρήνης. «Ὅτι σὺν τῷ κράτος καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ». Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ κυρία πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀορατῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς, οἱ ἐπὶ γῆς, τὴν εὐχαριστίαν ἄπαντες καὶ δόξαν ἀδιαλείπτως σοὶ ἀναπέμπομεν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν, γένοιτο.

Εἰς τὸ γ' ἀντίφωνον «Ἐτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν». Ὅτι ἀγαθὸς Θεὸς καὶ φιλόανθρωπος λέγομεν εἶσαι, ὅτι τὸν Υἱόν σου εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλας, διὰ τοῦτο τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν σοὶ ἀναπέμπομεν, ὃ ἐστὶ προσάγομεν νῦν καὶ πάντοτε εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἡ εἴσοδος. Ἡ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου δηλοῖ τὴν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εἴσοδον τὴν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον. «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ». Πρῶτον αὐτῷ κλίνωμεν γόνυ ὡς ὑπεύθυνοι ὄντες καὶ τότε συγχώρησιν αἰτήσωμεν, ὧν ὀφείλομεν αὐτῷ, καὶ κηρύττωμεν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν φανερωθεῖσαν ἡμῖν.

Ὁ τρισάγιος ὕμνος. «Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν». Ὁ τρισάγιος ὕμνος ἐστὶ μὲν οὗτος τῶν ἀσωμάτων, τὸ ἄσμα βοῶντων πιστῶς καὶ λεγόντων ἅγιος ὁ Θεὸς ἦτοι ὁ Πατὴρ, ἅγιος ἰσχυρὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος, ὅτι τὸν καθ' ἡμῶν ἰσχυρὸν διάβολον δεσμεύσας κατήγγησε διὰ τοῦ σταυροῦ, τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰσχὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἡμῖν ἔδωκε τοῦ πατεῖν ἐπάνω αὐτοῦ, ἅγιος ἀθάνατος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,

τὸ ζωοποιόν, δι' οὗ πᾶσα ἡ κτίσις ζωοποιεῖται καὶ διαμένει καὶ βοᾷ αὐτῷ λέγουσα· ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ζωοποιόν καὶ τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖον τὴν θυσίαν τελεσιουργεῖ καὶ ἀεὶ φοιτᾷ τοῖς τέκνοις τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐλεεῖ καὶ ἀθανατοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τὸ δ' ἀνελεθεῖν ἐν τῷ συνθρόνῳ τὸν ἀρχιερέα καὶ σφραγίσει τὸν λαόν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μέλλον πληροῦν τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησε τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητάς, λέγων αὐτοῖς· «Εἰρήνην ὑμῖν ἀφήμι», δεικνύων ὅτι τὴν αὐτὴν εἰρήνην καὶ εὐλογίαν δέδωκε τῷ κόσμῳ ὁ Χριστὸς διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναγινώσκειται βιβλίον ἀποστολικὸν καὶ λέγει ὁ διάκονος «Πρόσχωμεν. Σοφία. Ψαλμὸς τοῦ Δαυῖδ». Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἅγιος καὶ ἀγαπητός, ἀναγγέλλει τὰ τοῦ Πατρὸς, ἃ ἔστιν ἀπόκρυφα. Τὸ προκείμενον μνησί τὴν τῶν προφητῶν ἐκφαντορίαν καὶ τὴν προμῆνυσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Μετὰ δὲ τὸ προκείμενον καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων κλήσις καὶ ἡ ἀνάδειξις αὐτῶν ἀναφαίνεται διὰ τῆς τῶν Πράξεων αὐτῶν ἢ τῶν Ἐπιστολῶν ἀναγνώσεως. Τὸ ἀλληλουῖα βοᾷ Δαβὶδ καὶ λέγει «ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἤξει καὶ πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύσεται». Ἐφαναν αἱ ἀστραπαὶ τῶν εὐαγγελιστῶν τῇ οἰκουμένῃ· τῇ γὰρ ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ ἔστι τὸ ἀλ' ἔρχεται, ἐφάνη, τὸ ἢ ὁ Θεός, τὸ δὲ οὐία ὑμνεῖτε τὸν ζῶντα Θεόν. Καὶ ἄλλως αλ' ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱός, οὐία τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ γὰρ εὐθέως ὁ θυμιατῆρ ὑποδεικνύει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πῦρ τὴν θεότητα, ὁ εὐώδης καπνὸς μνησί τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προπορευομένην· ὁ γὰρ θυμιατός ἐστι εὐωδестаτή εὐφροσύνη. «Σοφία», ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. «Ὁρθοὶ ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου», τοῦτέστιν ἄρωμεν τὰς διανοίας ἡμῶν σὺν τοῖς ἔργοις ἀπὸ τῶν γηίνων καὶ συνήσωμεν τῶν ἀγαθῶν τὴν δόλωσιν. Τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστιν ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐφάνη ἡμῖν. «Πρόσχωμεν», τοῦτέστιν ἀκούετε ἐν φόβῳ καὶ προσοχῇ.

«Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεος». Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν ἰλασμόν ὁ Πατήρ. Τὸ κατασφραγίσει τὸν λαόν ὑποδεικνύει τὴν μέλλουσαν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. «Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις». «Ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε». Οἱ κατηχούμενοι ἐξέρχεσθε, οἱ ἀμύητοι τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, περὶ ὧν λέγει ὁ Κύριος ὅτι καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης καὶ τὰ ἐξῆς.

«Εὐῆσαθε οἱ κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ». Οἱ ἀμύητοι, οἱ ἀβάπτιστοι καὶ οἱ ἐν ἐπιτιμίῳ δι' ἐξαγορεύσεως. Ἀμύητοι μὲν οἱ ἀπειροὶ, οἱ ἔτι μὴ μετασχόντες τῶν θείων μυστηρίων, ἀβάπτιστοι δὲ οἱ μὴ φωτισθέντες ἔτι διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος, οἱ ἐξαγορεύσαντες καὶ οἱ ἐν ἐπιτιμίῳ ὄντες. Προσφωνεῖ ἵνα πάντες εὐῆωνται, ὅπως τύχωσι τῆς ἀφέσεως καὶ τοῦ ζωα-

ποιοῦ θύματος διὰ τοῦ βαπτίσματος. «Οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων δεηθῶμεν». Οἱ φωτισθέντες καὶ ἀμνησικακοὶ ὄντες, οἱ ἀνεχόμενοι τῆς ἀδικίας καὶ συγχωρεῖν καὶ εὐεργετεῖν τοῖς ἀδικοῦσιν εὐξασθε ὑπὲρ τῶν κατηχομένων, ἤγουν ὑπὲρ τῶν ἀμυήτων, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος· «οἱ δυνατοὶ τῶν ἀδυνάτων τὰ βάρη βαστάζετε».

«Κατηχήση αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας». Διδάξῃ αὐτοὺς τὰ τοῦ Σωτῆρος, τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος. «Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης». Φανερώσῃ αὐτοῖς τὴν δήλωσιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων. «Ἐνώση αὐτοὺς τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ καθολικῆ καὶ ἀποστολικῆ ἐκκλησίᾳ». Ἀξιῶσῃ αὐτοὺς τῆς ζωοποιῦ θυσίας. «Οἱ κατηχούμενοι τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνετε». Οἱ ἀμύητοι τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς καρδίας καθαρῶς πρὸς τὸν Κύριον ἔχετε. «Ἴνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζωσιν». Ἴνα φωτισθέντες καὶ τῆς ἀφέσεως καὶ τῆς μυστικῆς θυσίας τυχόντες δοξάσωσι σὺν ἡμῖν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

«Ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε». Πᾶς ἀμύητος καὶ ἀφώτιστος καὶ ἐν ἐπιτιμίῳ ἔτι σπεύσατε, ἤκατε, φωτίσθητε καὶ τῇ ψυχοτρόφῳ τραπέζῃ προσπελάσατε καὶ τὸν ἱερουργούμενον καθαραῖς καρδίαις καὶ ψυχαῖς βλέψατε, ἵνα ὡς πιστοὶ ἦτε καὶ μὴ ἦτε κατηχούμενοι ἀκμὴν καὶ ἀκμὴν μετ' ἡρέμου νοῦς τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χερουβικὸς ὕμνος ἐμφαίνει διὰ τῆς τῶν διακόνων προοδοποιήσεως καὶ τῆς τῶν ῥιπιδίων ἥτοι τῆς τῶν σεραφικῶν ἀπεικονισμάτων ἱστορίας τὴν εἴσοδον τῶν δικαίων πάντων, συνεισερχομένων μετὰ τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων ὑπάρχοντος συνεισπορευομένων ἔμπροσθεν τῶν χερουβικῶν δυνάμεων καὶ ἀγγελικῶν στρατιῶν καὶ χορῶν ἀσωμάτων καὶ αὐτῶν τάξεων ἀοράτως προτρεχουσῶν καὶ ὕμνουσῶν ἔμπροσθεν τοῦ μεγάλου βασιλέως τοῦ Χριστοῦ, προσερχομένου εἰς μυστικὴν θυσίαν ὑπὸ χειρῶν ἐνύλων βασταζομένου.

Ἐτι δὲ ἡ ἀγία τράπεζα κατὰ μίμησιν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἣν ὁ Ἰωσήφ καθελὼν τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐνείλισεν αὐτὸ σινδόνι καθαρῷ, ἀρώμασι καὶ μύροις αὐτὸ ἀλείψας, ἐβάστασε σὺν τῷ Νικοδήμῳ καὶ ἐκήδευσεν αὐτὸ ἐν μνήματι καινῷ λελατομημένῳ ἐκ πέτρας, ὅπερ ἐστὶν ἀντὶ τοῦ ἁγίου μνήματος ἐκεῖνον.

Ὁ δὲ χερουβικὸς ὕμνος ἠδόμενος παρακελεύεται πάντας ἐντεῦθεν καὶ μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας προσεκτικώτερον ἔχειν τὸν νοῦν, πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν κάτωθεν ἀφιεμένους ὡς βασιλέα μέγαν μέλλοντες ὑποδέχσθαι διὰ τῆς κοινωνίας. Ἡ δὲ πρὸς τὴν ἁγίαν τράπεζαν τῶν ἁγίων ἀποθέσις μίμησιν ἔχει τῆνικαῦτα μὲν τοῦ ἐστρωμένου ἀνωγέου, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ σταυροῦ ὕψωσιν, ἐν δὲ τῷ τέλει τὴν ταφὴν εἰκονίζει καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀνάληψιν.

Ὁ δίσκος ἐστὶν ἀντὶ τῶν χειρῶν τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ Νικοδήμου, τῶν

κηδευσάντων τὸν Χριστόν. Ἐρμηνεύεται δὲ δίσκος, ἔνθα Χριστὸς ἐπιφέρεται, κύκλος οὐρανοῦ ἐμφαίνων ἐν μικρᾷ περιγραφῇ τὸν νοητὸν ἥλιον, Χριστόν, ἐν τῷ ἄρτῳ ὀρώμενον· τὸ δὲ ποτήριόν ἐστιν ἀντὶ τοῦ σκεύους, ὃ ἐδέξατο τὸ ἐκβλυθὲν αἷμα τῆς κεντηθείσης πλευρᾶς καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν ἀπομύρισμα τοῦ Χριστοῦ.

Τὴν δέησιν ἀποπληροῦντες ὑπὲρ τῶν ἐνεχθέντων τιμῶν δώρων λέγει «τῆς Παναγίας ἀχράντου, τοῦ τε προδρόμου καὶ ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων» καὶ τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις μνησθέντες, οὕτω καὶ ἕτερος τὸν ἕτερον ἡμεῖς ἄς ζηλώσωμεν, ἵνα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἀπασαν μετὰ τῶν ἁγίων παραδώσωμεν τῷ Θεῷ σὺν ἔργοις ἀγαθοῖς.

«Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ». Διὰ τῆς συμπαθείας τοῦ Υἱοῦ σου, τῆς εἰς ἡμᾶς, εὐλογοῦμέν σε σὺν ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

«Εἰρήνη πᾶσιν». Ὁμογνωμοσύνην καὶ ἀγάπην ἀλλήλοις συνάπτοντες τοῦ Κυρίου τὴν μίμησιν αὐτοὶ ἀντιλαμβάνομεν, εἰρήνην τὴν οἰκείαν ἀφιέντος καὶ δίδοντος καὶ ἐκφωνοῦντος, ἤρεμον τὸν νοῦν ἔχομεν πάντες.

«Καὶ τῷ πνεύματί σου», τοῦτέστι τὴν πρὸς σε ἀδιαίρετον ἔνωσιν δὸς ἡμῖν, ἵνα τῷ Πνεύματι εἰρηνεύοντες ἀχώριστοι τυγχάνωμεν. «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους», δηλοῖ τὴν πρὸς πάντας ἀγάπην.

«Τὰς θύρας τὰς θύρας». Τὰς ἐνθυμήσεις τῶν διανοιῶν ἡμῶν ἄρωμεν ἀπὸ τῶν γητῶν ἔργων καὶ ἐνθυμημάτων.

«Ἐν σοφίᾳ πρόσχομεν», ἤγουν ἐν τῇ σοφίᾳ, ἐν τῷ Υἱῷ καὶ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν θείαν τοῦ συμβόλου σοφίαν, τοῦ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἐκτεθέντος ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ προσέξωμεν, τοῦτέστι τὸ «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν», τὸ ὁποῖόν ἐστι γνώρισμα τοῖς πᾶσιν, ὅτι ὁ εἰς τῆς Τριάδος, ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ τοῦ προανάρχου Πατρὸς, ὁ Χριστὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐγένετο ἀνθρώπος σαρκωθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου, σταυρωθεὶς καὶ ταφείς καὶ ἀναστὰς κατὰ τὰς Γραφὰς καὶ τὰ ἐξῆς.

«Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου». Τὰς διανοίας ἡμῶν στερεωμένες ἔχοντες μετὰ φόβου ἀκούσωμεν τῆς μυστικῆς ζωσθυσίας. Ὁ λαὸς βοᾷ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ χάριν «Ἐλαιον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως».

«Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν». Ὁ λαὸς συνεύχεται «Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου». Ἐὰν πράξωμεν ὡς ἀνωθεν, τοῦτέστι νὰ ἔχομεν τὴν ἀγάπην, θέλει εἶσθαι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀγάπη μετὰ πάντων ἡμῶν.

«Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας», τοῦτέστι ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ὄμμα ἄρωμεν, ἐκεῖ τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκπετάσωμεν.

Ὁ λαὸς «Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον», ἤγουν ἐκεῖ ἔχομεν τὴν καρδίαν πρὸς τὸν Θεόν.

«Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», ἤγουν τῷ δόντι ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀντάλλαγμα.

Ὁ λαὸς «Ἄξιον καὶ δίκαιόν ἐστι» τοῦ ὑμνεῖν καὶ δοξάζειν τὸν Κύριον.

Τότε ἴσταται ὁ ἱερεὺς μυστικῶς εἰς γῆν νεύων καὶ πρὸς Θεὸν ἀναφέρων τὰς μυστηρίους εὐχάς. Ὡσπερ γὰρ μεσίτης διαλλάσσων καὶ εἰρηνοποιῶν τοὺς μαχομένους, οὕτως ἐστὶν ὁ ἱερεὺς μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐστῶς τὰ πρὸς εἰρήνην ζητῶν.

«Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα». Εἶτα ὁ λαὸς ἀντι τῶν χειρουβικῶν δυνάμεων καὶ τετραμόρφων ζώων βοᾷ καὶ λέγει «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ», πλήρης τοῦτέστιν ὁ τρισάγιος καὶ εἰς Θεὸς τῶν δυνάμεων, «Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Ὡσαννὰ ἐστι σῶσον δὴ, ὡς φησιν, ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

«Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα». Ἄδοντά ἐστιν ὁ ἀετός, ἤγουν ὁ Ἰωάννης, βοῶντα ὁ βοῦς, ἤγουν ὁ Λουκάς, κεκραγότα ὁ λέων, ἤγουν ὁ Μάρκος, καὶ λέγοντα ὁ ἀνθρώπος, ἤγουν ὁ Ματθαῖος.

«Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ». Ἅγιος μὲν ὁ Πατήρ, ὡς κυρίως ἅγιος καὶ μακάριος· ἐκεῖνη γὰρ καὶ μόνη μακαρία ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ. Ἅγιος ὁ Υἱός, ὡς λόγος καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· Υἱὸς μὲν ὡς ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς, ἤγουν ἐκ Πατρὸς, ὡς λόγος ἐκείνου καὶ ὡς δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, τὰ τε ὄρατά καὶ τὰ ἀόρατα. Ἅγιον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπανόμενον καὶ ἀγιάζον τὰ πάντα. «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὡσαννὰ ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις». Τὸ ἑβραϊκὸν οὕτω κεῖται ὡσαννὰ Ἄδωνάϊ, Ἀσδωνά, Βαρούχ, Πατήρ, Ἀββάθ, Σεμμά, Δενίαν, Σαβαώθ, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων.

«Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου· ἀντι οἴνου κερασμένου ἡμῖν εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, αὐτὸς καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐκέλευσε καὶ δι' ἐκείνων ἀπάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ποιεῖν. «Τοῦτο γὰρ φησι ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» καὶ «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ».

«Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέροντες» τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ εἰπόντος ὡς ἄνωθεν «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τῆς ἐμὴν ἀνάμνησιν», ὃ ἐστίν, ἃ ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων σου ἀποστόλων παρέδωκας, ταῦτά σοι προσφέρομεν καὶ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν.

Ὁ λαὸς· Σὲ ὑμνοῦμεν, τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, σὲ εὐλογοῦμεν, τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. «Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας». Χρὴ ἡμᾶς τὴν κυρίαν τοῦ παντὸς ἐπαινεῖν καὶ τὸ χαῖρε τοῦ ἀγγέλου

ἐκφωνεῖν. Χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Τὸ δὲ ἐξαιρέτως, τοῦτέστιν ὃ μήτηρ ἀγνή, τοὺς ἀφεγγεῖς τύπους καὶ τὰς παρελθούσας σιμίας τοῦ Λόγου θεασάμενοι καὶ τὸ ἐν τούτοις κεκλεισμένης πύλης φῶς τῆς ἀληθείας ἀναλάμπαν δοξάζομεν, σὴν δὲ γαστέρα ἐπαξίως δοξάζομεν.

«Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει». Ὁ λαὸς «Καὶ πάντων καὶ πασῶν». Γίνεται δὲ καὶ μνήμη πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν κεικοιμημένων καὶ πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς ὡς νεκρῶν καὶ ζώντων καὶ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντα καὶ δεσπύζοντα ἐπουρανίων καὶ καταχθονίων.

«Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ». Δεόμεθά σου ὡσπερ ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ εἰς τὴν σὴν δοξολογίαν, οὕτω τοίνυν καὶ ἐν πνεῦμα καὶ μίαν ψυχὴν δὸς ἡμῖν, ἵνα συναπτόμενοι τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ δυνησώμεθα μετὰ παρηγορίας ἀπολαύειν τῆς προκειμένης τραπέζης καὶ γενώμεθα ἄξιοι τῶν θείων μυστηρίων, δοξάζοντες καὶ ὑμνοῦντες τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

«Καὶ ἔσται τὰ ἔλεή τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ἡμῶν». Ἐὰν οὕτως πράξωμεν, ὡς ἀνωτέρω ἔφημεν, τὰ ἔλεή τοῦ Θεοῦ ἔσται μετὰ πάντων ἡμῶν. Ἐλεος Θεοῦ ὁ Χριστὸς ἐστίν, ὁ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὸ ἐλεῆσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἀποσταλεῖς, ὃς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἠλέησεν.

«Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μετὰ παρηγορίας ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαί σε τὸν ἐπουράνιον Θεὸν πατέρα καὶ λέγειν». Ὁ λαὸς τὸ «Πάτερ ἡμῶν».

«Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις». Σοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ ἐξουσία καὶ ἡ κυρία τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, τοῦ θανατοῦν καὶ ζωογονεῖν, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Κύριε, ἐπειδὴ σοὶ ἐστὶν ἡ βασιλεία, μὴ ἐάσης ἡμᾶς φοβηθῆναι ἐτέραν βασιλείαν, μήτε δύναμιν, ἀλλ' εἰ ἄξιοί ἐσμεν κολάσεως διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, σὺ ἡμᾶς οἶψι τρόπῳ θέλεις τιμώρησον καὶ μὴ παραδῶς ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ἐμπεσοῦμεθα δὲ εἰς χεῖρας σὰς, ὅτι ὡς ἡ μεγαλωσύνη σου, οὕτω καὶ τὸ ἔλεός σου, Πάτερ παντοκράτορ.

«Εἰρήνη πᾶσιν». Ἦρεμον τὸν νοῦν πάντες ἔχοιμεν. «Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν». Τὰς διανοίας ἡμῶν σὺν τοῖς ἔργοις τῷ Θεῷ ἐπιστρέφωμεν, δεόμενοι τὰ προκείμενα δῶρα εἰς ἀγαθὸν ἐξομάλυσαι κατὰ τὴν χρεῖαν ἐκάστου, εὐχαριστοῦμεν δὲ χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπία τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ. Εἶτα βοᾷ ὁ ἱερεὺς τοῖς πᾶσι λέγων, ὅτι ἀνθρώπος εἰμι καὶ γὰρ ὁμοιοπαθὴς ὑμῖν, μὴ γινώσκων ἐκάστου ὑμῶν τὰ ἔργα. Ὁρᾶτε οὖν γίνεσθε ἅγιοι, ὅτι ὁ Χριστὸς, ὃν μέλλετε μεταλαβεῖν, ἅγιος Θεὸς ἐστὶ καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπανόμενος.

«Πρόσχωμεν τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις». Τοῦτο λέγει, ὅτι ταῦτα τὰ ἅγια

δῶρα τοῖς ἁγίοις ἀρμόζει μεταλαμβάνειν. Ἁγίους λέγει τοὺς κεκαθαυμένους ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς καὶ καθαροὺς τῇ καρδίᾳ, τοὺς ἀμνησικακούς, τοὺς ἔχοντας πίστιν εἰλικρινῆ εἰς τὰ ἅγια.

Ὁ λαὸς ὁμολογεῖ καὶ λέγει «Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἷς δόξαν Θεοῦ πατρὸς». Εἷς ἅγιος καὶ Θεὸς ἡμῶν ἀναμάρτητός ἐστιν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός σὺν Θεῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἡ δὲ ὑψωσις τοῦ τιμίου σώματος εἰκονίζει τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑψωσιν· καὶ τὸν ἐν αὐτῷ θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν. Τὸ δὲ ὑψῶσαι τὸν θεῖον ἄρτον τὸν ἱερέα καὶ τύπον σταυροῦ τρεῖς ποιῆσαι ἐν τῷ ἀέρι μετὰ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ ἄρτου τοῦτο εἰκονίζει, ὁ μὲν εἷς σταυρός, ὁ τυπούμενος ἀνωθεν, ἁγιασθῆναι δηλοῖ τὸν ἄνω αἰθέρα, ὁ δὲ μέσος τὸν ἀέρα, ὁ δὲ κάτω, ὁ ἐπάνω καὶ πλησίον τοῦ δίσκου, τὴν γῆν, ἐν ἧ καὶ τὸ ζωοποιὸν ἐκεῖνο τοῦ Χριστοῦ σῶμα ἐτάφη. Τὸ δὲ ἐν τῷ ποιηρίῳ ποιῆσαι τύπον σταυροῦ καὶ αὐτὸν τρίτον ἁγιασθῆναι δηλοῖ τὸν τετραπέρατον κόσμον παρὰ τῆς θείας ἐνσάρκου οἰκονομίας καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ζωοποιοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πάθους. Καὶ ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς σταυρούμενος κατὰ δύσιν μὲν ἦν βλέπων, αἱ δὲ τιμιαὶ αὐτοῦ χεῖρες ἢ μὲν ἐν τῇ μεσημβρίᾳ, ἢ δὲ ἐν τῇ ἄρκτῳ ἐντεταμέναι ὑπῆρχον. Τὸ δὲ μελίζειν τὸν θεῖον ἄρτον εἰς τέσσαρα μέρη δεικνύει ὅτι ὑπὸ τεσσάρων στοιχείων τὸ σῶμα ἔχει ὁ Κύριος ὡς καὶ πάντες ἄνθρωποι. Καὶ ὅταν ὁ ἱερεὺς μελίζῃ αὐτὸν τὸν θεῖον ἄρτον οὔτε Πατὴρ οὔτε Πνεῦμα λέγει ἐκεῖ, διότι οὔτε ὁ Πατὴρ ἔλαβε σάρκα οὔτε τὸ Πνεῦμα, εἰ μὴ μόνος αὐτὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Καὶ διὰ τοῦτο μερίζεται τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς τέσσαρα μέρη, ὡς εἶπομεν, μερίζεται μὲν, ἀλλ' ἀμέριστον μένει καὶ ἄτμητον, ἐσθίεται καὶ οὐ δαπανᾶται, οὐδὲ ἢ πανάγιος αὐτοῦ σὰρξ εἶδε φθορὰν κατὰ τὸν θεῖον Κοσμῶν.

Ἡ δὲ εὐχή μετὰ τὸ μεταλαβεῖν τὸν ἱερέα «Ἡτοιμάσας ἐνώπιόν μου τράπεζαν», τὸ μυστήριον τὸ ἀθάνατον λέγει τράπεζαν, τὸ ἄχραντον σῶμα. «Ἐλίπανας ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου», τὸ ἔλαιον λέγει τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Καὶ τὸ ποτήριον μεθύσκον με ὡσεὶ κράτιστον», ἀθάνατον λέγει τὴν πόσιν τοῦ θείου αἵματος.

«Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ βασιλεῖ ἡμῶν». Εἶπεν ἡμᾶς φόβον ἔχειν καὶ ἀγάπην ἐν παντὶ καιρῷ τῶν μυστηρίων καὶ μετὰ πίστεως προσελθεῖν, ὅτι κἂν μυρία δηλαδὴ δικαιώματα ἔχομεν καὶ μνησικακοὶ ἐσμεν, οὐδὲν ἔξ αὐτῶν σωτηρίας, λέγει, καρπώσασθαι δυνασόμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ φόβον δεῖ ἔχειν καὶ ἀγάπην ἐν καιρῷ τῶν θυσιῶν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐμνημόνευσε δικαιοσύνης, εἰ μὴ τὴν ἀγάπην.

«Ὁρθοί, μεταλαβόντες τῶν θείων, ἀχράντων, ἀθανάτων», τοῦτέστιν ὀρθῇ τῇ διανοίᾳ σὺν ταῖς ἔργοις στῶμεν μεταλαβόντες καὶ ἀξίως αὐτῷ εὐ-

χαριστῶμεν, ὅτι ἤξιωσεν ἡμᾶς τῶν θείων μυστηρίων γεύσασθαι καὶ ἐν τῇ καλιγγενεσίᾳ σὺν αὐτῷ αὐλισθῆναι. Ἀμήν.

Ἡ δὲ ἄρσις τῶν θείων λειψάνων τῶν καταλειφθέντων, τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν δηλοῖ.

Ὁ δὲ τελευταῖος θυμιατός, τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν δι' ἐμφυσήματος δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Ἡ δὲ διπιδάμβωνος εὐχὴ οἶονεὶ σφραγὶς ἐστὶ πάντων τῶν αἰτημάτων καὶ ἀνακεφαλαίωσις τακτικὴ, πρέπουσα τοῖς πρώτοις καὶ τιμιωτέροις ἐπιλόγοις.

Ὁ δὲ τοῦ παρθενικοῦ σώματος τύπος, ὁ μερισμὸς τῆς εὐλογίας καὶ προσφορᾶς, κλάται μὲν ὡς ἄρτος, διανέμεται δὲ ὡς ἄρρητου εὐλογίας μεταλήψις τοῖς μεταλαμβάνουσι μετὰ πίστεως, ὡς προσφορὰ δὲ τοῖς ἐνηνοχόσι πλήρης ἁγιωσύνης ἐκ τῶν ἁγίων ἀντιπροσφέρεται, καὶ οὕτως ἀπὸ μὲν τῆς μεταλήψεως τοῦ ἀχράντου σώματος τοῦ ἐξ αὐτῆς τεχθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ τοῦ τιμίου αἵματος ὁ ἁγιασμὸς καὶ ἡ υἰοθεσία τοῖς πιστοῖς παραγίνεται.

Ἡ δὲ πνευματικὴ εὐλογία καὶ ἡ ἄλλη τῶν ἀγαθῶν χορήγησις τῷ τῶν χριστιανῶν γένει ἐκ τῆς διανομῆς τοῦ ἄρτου τοῦ σώματος τῆς Θεοτόκου γίνεται καὶ πιστεύεται.

Τέλος τῆς θείας λειτουργίας.